

Ибраимов К.

САТЫБАЛДЫ НААМАТОВДУН ИЗИЛДЕНИШИ

Ибраимов К.

ИССЛЕДОВАНИЯ САТЫБАЛДЫ НААМАТОВА

«Кыйын кезең мезгилде,
Кыйноосун тартып азаптын.
Кырка жетпей кетсең да,
Кылымдык эмгек

жасапсың...»

Ысмайыл Кадыров

Учурунда «эл душманы», «улутчул» аталып репрессияга туш болгон инсандар акталгандан кийин деле оозго алынбай, аларга карата мамиле көп жылдар бою өзгөрбөй, кайдыгер мамиле болуп келди. Алардын катарында Сатыбалды Нааматов да бар. Анын артында калган адабий мурастары, илимий-педагогикалык эмгектери кеңири изилденбегендиктен, ушул азыр да билим берүү, агартуу тармагында, кыргыз адабиятынын тарыхында өз ордун таба албай, көпчүлүк журтка белгисиз бойдон эле калууда.

Сатыбалды Нааматов жөнүндөгү алгачкы куш кабар 1928-жылы жарыяланган. «Жаңы маданият жолунда» журналынын №2-санына «Маданият өзгөрүшүнө колкабышчылар» деген макала басылып, анын автору Токчоро Жолдошев Алматынын инпросун үч азамат бүтүрүп келгендигин кабарлап, алардын сүрөттөрүн кошо берген. «Булардын бирөө (Намат уулу) Кыргызстан мамлекет басмасына иштөөгө жиберилди»- деп жазат. Кийинчерээк, 1930-жылдардын башында кыргыз адабиятын баштоочулардын бири катары Сатыбалды Нааматов жөнүндө «Литературная энциклопедия» (т.5, 1921), «Новый мир» журналы (№12, 1934), «Советская Киргизия» (20.04.34) газетасы жазып, анын адабий чыгармалары жөнүндө сөз болгон деген маалымат бар [10]. 1960-жылдардын ортосунан тарта айрым илимий эмгектерде оозго алына баштаган. Ал эми 1980-жылдардын аягынан баштап анын өмүр жолу, чыгармачылык ишмердүүлүгү жөнүндө маалыматтар басма сөздө пайда боло баштады. Алсак, андан бери С.Жигитов, К.Иманалиев, А.Мусаев, Н.Ишекеев, А.Осмонкулов, Ж.Саргашкаев, Т.Кекиликов, Ы.Кадыров, Ж.Койчуманов сыяктуу авторлордун жыйырмадан ашык макаласы жарык көргөн. Булардын ичинен Ы.Кадыров менен Ж.Койчуманов Сатыбалды Нааматовдун өмүрү, чыгармачылыгына көбүрөөк кайрылган, бир нече макалалары бар. А.Осмонкулов, С.Жигитов, К.Артыкбаев, А.Эркебаев өндүү белгилүү окумуштуулардын илимий эмгектеринде, окуу китептеринде Сатыбалды Нааматов жөнүндө азыноолак сөз болуп, айрым эмгектери, чыгармалары талдоого алынат. З.Бектеновдун «Замандаштарым жөнүндө эскерүү» (1992), Ш.Жамансариевдин «Баян жол» (2000) аттуу китептеринде кыскача эскерүүлөр, ал эми «Кыргыз тарыхы» (1990), «Нарын облусу» деген энциклопедиялык адабияттарда чакан маалыматтар жазылган.

1920-жылдардагы кыргыз адабиятынын өнүгүшүн бир топ жылдар бою изилдеп, илимий эмгек жараткан чыгаан адабиятчы, коомдук ишмер Салижан Жигитов «Көңүл бурулчу жумуштар» («Кыргызстан маданияты», 1988, 19-май), «Унутулгус инсан» («Советтик Кыргызстан», 1989, 25-октябрь) деген эки макала жазып, С.Нааматовдун адабий чыгармачылыгына кайрылган. Ал мындай деп жазат: «Баса, кыргыз совет адабиятына негиз салгандардын ичинде С.Карачев менен К.Тыныстанов экөөнөн башкалары да бар. Алардын көрүнүктүүлөрү деп Бөрү Кененсарин, Сатыбалды Наматов, Шарип Көкөновдорду атасак болот. Булардын ырлары, аңгемелери, пьесалары газета-журналдарда басылган, театр сахналарында коюлган, өзүнчө китеп тартибинде жарык көргөн» [4]. Демек, автордун пикирине караганда, С.Нааматов окумуштуу-педагог, методист эле эмес, көркөм адабиятыбыздын пайда болушуна, калыптанышына өз салымын кошкон акын-жазуучуларыбыздын көч башында турат. Ошол 20-жылдарда жарык көргөн адабий чыгармалардын бир далайын, газета-журналдардын көпчүлүк сандарын таба албай С.Жигитов абдан убара чеккен. «Жаңы маданият жолунда» журналынын 1928-жылкы №3-4-санын аябай издедим. Республикалык Ленин атындагы китепкана аркылуу журналдын ошо санын Москва, Ленинград, Ташкент, Алматы калааларындагы айрым чоң китепканалардан сураттырдым. Бир жерден да дайын чыккан жок»- деп жазат [5]. Анткени, аталган журналдын ушул санында С.Нааматовдун «Барса келбес сапар» аттуу «узун аңгемесинин» (автор ушинтип атайт – И.К.) башталышы басылган экен. Бул чыгарманын башталышы (баш жагы) азыркыга чейин табылбайт. Биздин аракетиниз деле натыйжасыз болду.

Мезгилдүү басма сөз беттеринде С.Нааматов жөнүндө кең-кесири маалымат берип келаткан Ы.Кадыров болду. «Үмүт эженин үмүтү» («Ленинчил жаш», 1989, 8-март), «Белдүү окумуштуу болмок» («Мугалимдер газетасы», 1989, 3-ноябрь), «Эмгегин элге жеткирер кез келди» («Кыргыз туусу», 1992, 18-январь), «Акматтын «Семетейин» жазган» («Манас» дүбүртү», 1995, №13,14), «Алгачкы агартуучу-педагог» («Эл агартуу», 1996, №1,2), «Кырчынында кыйылган өмүр» («Заман Кыргызстан», 1997, 4,14,21-март), «Алгачкы агартуучулардын ири өкүлү – Сатыбалды Нааматов» («Назар», 2009, 15-декабрь) деген

макалалары жарык көргөн. Бул жерде аталбаган макалалары да бар. Автор Сатыбалды Нааматовдун жалгыз кызы Үмүт эже, бир тууганы Белек Токтогулов менен маектешип, алардын айткандарына таянган, ошондой эле жарык көргөн жана архивдик материалдарды пайдаланган. Натыйжада, Сатыбалды Нааматовдун өмүр баяны, ишмердүүлүгү, калтырып кеткен эмгектери жөнүндө толук маалымат бере алган. «Сатыбалды Наматов – жаңыдан канаты жетилген шумкардай, табына келип калган тулпардай туйлап турган кырчын курагында, обого шаңшып чыгарында, элге бергенинен бере элегии көп болуп, акыл-эси толуп илимге да, адабиятка да шайма-шай кирүүгө даяр болуп калган убагында капилеттен набыт болгон 1937-жылдагы кандуу репрессиянын курмандарынын бири. Мен... жарык көргөн эмгектерин атоо менен гана чектелдим. С.Наматов аз жашады, бирок өткөн кылымда кыргыз элинин сабатын ачууга атан төөдөй эмгек сиңирип, орошон иш жасады. Бирок ушул кезге чейин жалпы элибизге али белгисиз бойдон калып келатканы өкүндүрөт» - деген жыйынтыкка келет Ы.Кадыров [7].

Сатыбалды Нааматовдун өмүр жолуна, чыгармачылык ишмердүүлүгүнө кызыгып, ал жөнүндө көбүрөөк маалымат берип, ой-пикир бөлүшкөн адамдардын бири – окумуштуу Жумаш Койчуманов. Ал өзү жеке, болбосо башка авторлор менен биргелешип «Ушундай инсанды унутууга болобу» («Эркин-Тоо», 2001, 28-март), «Көрүнүктүү көч башылардын бири» («Теңир Тоо», 2001, 23-июнь), «Кыргыз адабиятынын тарыхы» унуткан Сатыбалды Нааматов» (Адабий Алатоо», 2006, 33 (11), февраль), «Алгачкы агартуучу» («Кутбилим», 2006, 20-январь, 9-бет) деген макалаларды жазган. 2001-жылы жарык көргөн макалада көрүнүктүү коомдук ишмерлер, окумуштуу-илимпоздор кыргыз өкмөтүнө, кыргыз элине кайрылуу жасап, аз жашап, бирок ак эмгеги менен артында өлбөс-өчпөс из калтырган Сатыбалды Нааматов эмгегине жараша баасын алса, анын ысмы түбөлүккө сакталып калышы үчүн Кыргыз өкмөтү тарабынан тиешелүү иш-чаралар көрүлсө деп үмүттөнүшөт. Мисалы, С.Нааматовдун атын түбөлүккө сактап, арбагына урмат көрсөтүүгө багытталган иш-чаралардын катарына Бишкек шаарындагы ал өзү жашаган жана ошондон камакка алынган, ал кармалып кеткенден кийин анын артында калган ымыркай жалгыз кызы менен өмүрү өткөнчө Салыйма Наматова жашаган үйү турган көчөнү ушул адамдын аты менен атоо, Нарын университетине С.Наматов атын ыйгаруу, туулган районунда, айылында ылайыктуу иш-чара көрүү, ыңгайлуу, ылайыктуу жерге эстелик-айкелин тургузуу, чыгармаларын басмадан чыгаруу ж.б. кирсе болор эле дешет [9].

Дагы бир макаласында: «С.Нааматовдун кыргыз жазуучуларынын алгачкы муунунун өкүлдөрүнүн бири экенине, кыргыз адабиятын баштоочулардын алдыңкы катарында турганына, чыгармалары ошол мезгилдеги жазуучулардын чыгармалары менен эле катар айтылганына, жаңы поэзиянын өнүгүшүнө кандайдыр бир деңгээлде салым кошконуна

ишенүүгө аргасыз болосун» - деген оюн айтат [11]. Бул ойго келээрден мурун автор С.Нааматовдун жазуучу катары калтырган чыгармаларын толук тизмелеп, андан ары аны жазуучу катары мүнөздөп, жазуучу катары тааныгандардын (М.Дөгдүров, К.Маликов, З.Бектенов, С.Жигитов, К.Иманалиев, А.Мусаев, Ү.Асанов ж.б.) жазгандарын таразалай олтуруп, цитаталарды келтирип, акыр-соңунда жогоркудай бүтүмгө келген. Бирок ошондой болсо да «Кыргыз адабиятынын тарыхы» (7 томдук) деген китепке жазуучу катары С.Нааматовдун кирбей унутта калганы авторду катуу өкүндүрөт.

Басма сөздө жарыяланган башка бир материалдарда С.Нааматов жөнүндө учкай, кыска маалыматтар учурайт. Алсак, «Кызыл учкундун» (Педтехникумда түзүлгөн адабий ийрим – И.К.) жыйынына дайыма катышып, акыл-насаат, кеп-кеңештерин айтып турчу, «Сатыбалды өзү кичипейил, маданияттуу, үнүн таптап сүйлөгөн салабаттуу киши эле» - деп эскерет Т.Кекилик [8]. Ал эми профессор Н.Ишкеев: «... чындыгында, Э.Арабаев, К.Тыныстанов, С.Наматов жана башка ысымдарсыз республикабыздагы илимий-педагогикалык ойдун пайдубалын элестете албайм» - деп жазып, Сатыбалды Нааматовдун педагогика илимине кошкон салымын өтө жогору баалайт [6].

Сатыбалды Нааматовдун окуучуларынын бири Зияш Бектеновдун эскерүүсүнө караганда кыргыз жазуучуларынын ичинен кара сөз менен аңгеме жазгандардын чеберлери: Касым Тыныстанов, Сыдык Карачев, Касымалы Баялинов, Сатыбалды Нааматов, Узакбай Абдукаимов жана Ташым Байжиевдер болгон [1.111]. 1929-жылы кыргыздын театралдык искусствосунун өнүгүшүндө алга карай зор кадам аттаган бурулуш жыл болуп калган, анткени С.Нааматов которгон Гоголдун «Текшерүүчүсү», Фурмановдун «Козголоңу», казактардын «Шернияз» аттуу пьесасы жумушчулар клубунун сахнасында коюлуп, аябагандай зор ийгиликке ээ болуптур. Башкы ролдорду Жапар Жүндүбаев, Касымалы Эшимбеков, Өмүркул Жетикашкаев, Шамшы Түмөнбаев, Ашыралы Боталиев сыяктуу сахна чеберлери ойногон [1.132]. Орус театрынын атасы Н.Островскийдин «Не было ни гроша да вдруг золото» аттуу пьесасын «орус тилинен которууну ошол кездеги көрүнүктүү окумуштуу жана жазуучу Сатыбалды Нааматовго тапшырган экен. Өзүнүн убактысы жок болгондуктан, Нааматов аны бизге берип, аны Мамасалы Абдукаримов экөөбүз которгон элек» - деп жазат З.Бектенов [1.132]. Ошондой эле С.Нааматовдун ылакап аты «Эпкин» экендигин айтат [1.52].

Журналист Шайык Жамансариев 2000-жылы басылып чыккан «Баян жол» аттуу китебинде Сатыбалды Нааматовду эскерип өтөт. Ошол эскерүүдөн толугураак үзүндү келтирүүнү ылайык көрдүк. Анткени С.Нааматовдун билими, интеллектуалдык деңгээли, жүрүм-туруму, мүнөзү, дегеле жалпы турпаты кадимкидей элестеп, көз алдыга келет: «1933-34-окуу жылдарында, али балтыры катып, бутуна бекем тура элек «Эне тил» сабагын Сатыбалды Нааматовдон окуп калдык. А кишинин

бийик интеллектуалдык элеси эмгиче көз алдымда. Ал кезде эл жапырт жакыр жашашчу. «Жарды» деген сөз жагымдуу угулар эле. Элден башкачаланып манап кийингендерди «мещан» деп, жек көрүшчү. «Галстукту» - «маданият ычкыры» деп, жерип турчубуз. Бирок, ошого карабастан С.Нааматов дайыма жарашыктуу кийинип, манап жүрөр эле. Бизге: шляпа, костюм, макинтош кийип, галстук тагынган кыргыз интеллигенти жалгыз ошол өндөнүп көрүнчү. Саал кемегирээк келген калың эрин, жазы мандай, бозомтук жүздүү, кайраттуу калың чачтуу, орто бойлуу, арыкчырай келбети жай сүйлөгөн мүнөзүнө куп келишип турчу.

Эми ойлосо С.Нааматов ошол кезде, өзүн-өзү окуткан, терең билимдүү киши экен. «Түркология» деген сөздү тереңирээк чечмелеп, биринчи жолу ошол кишиден уккан элем» [2.111].

Ушинтип, бир караганда Сатыбалды Нааматов жөнүндө айтылып деле, жазылып деле калгандай. Бирок ошол жарык көргөн макалаларда, эскерүүлөрдө негизинен анын аз жашаган өмүр таржымалы баяндалат да, жазган окуу китептери, окуу-методикалык куралдары, түзгөн программалары, аңгеме-повесттери, ыр-поэмалары, көркөм котормолору, пьесалары, сын макалалары жөн гана саналып өтөт, алар качан, кайсы жерде, канча нуска менен чыкканы, канча ирет кайра басылганы тууралуу маалыматтар берилет. Ал эми ошол эмгектердин, чыгармалардын өзү кең-кешири изилденип, илимий негизде талдоого алынып, өз баасын ала элек. Ырас, кыргыз тили менен кыргыз адабиятынын тарыхын, болгондо да 20-30-жылдардагы көркөм адабияттын өнүгүшүн, сабатсыздыкты жоюу, эне тилин окутуу маселелерин караштырган илимий изилдөөлөр менен окуу китептеринде башкалар менен катар С.Нааматовдун айрым эмгектерине, көркөм чыгармаларына да көңүл бурулат. Маселен, С.Жигитов «20-жылдардагы кыргыз адабияты» (1984) деген китебинде ошол жылдардын прозасы менен драматургиясын өзү айткандай ар кайсы газета-журналда, көркөм китепте, илимий булакта (источникте) чачылып жүргөн ар кыл фактыларды системага салып, тарыхый-маданий контексттен айырбай, даяр концепцияга зордоп бастырбай, илимий негизде анализге алып, жалпылап чыккан. Ушул эмгегинде С.Нааматовдун «Жөжөлөр. Молдо Сасык» (1929) деген аңгемеси «Балдар аңгемеси» сериясынан өзүнчө китепче шекилинде чыккан прозалык чакан чыгармалардын катарына кошулат. «Жаңы маданият жолунда» журналынын «Кооз адабият» деген бөлүмүнө «Барса келбес сапар» аттуу чыгармасы журналдын төрт санына уланып басылган (№3-4, 5, 6-7, 8-9, 1928-29). С. Нааматов өзүнүн бул чыгармасын «узун аңгеме» деп атайын айырмалап атаган. С.Жигитовдун пикирине караганда «повесть деп атаса анча жаңылыштык кетпейт» эле. «Кыязы, а кезде биздин профессионалдык билимге жана чыгармачылык тажрыйбага чукак жазуучуларыбыз «повесть» термининин өзүн да, повесттин жанрдык өзгөчөлүктөрүн да, анын аңгемеден айырмасы барын да ачык-айкын билишпесе керек» [3.61] деген божомолу чындыкка жакын. «Бирок, тилекке каршы,

журналдын айрым сандары жогунан улам «Барса келбес сапар» повестин окуп чыкканга, талдоого алганга, илимий алкакка киргизгенге мүмкүнчүлүгүбүз болгон жок» дейт [3.84]. Ошол мезгилдеги адабий прозага тиешелүү материалдардын катарында С.Нааматовдун «Шексиз тилек» чыгармасы да аталып кеткен.

С.Жигитов 1929-жылы жарык көргөн Ш.Көкөновдун «Биздин күндөрдө», С.Карачевдин «Эрик таңында», С.Нааматовдун «Тынымкан» аңгемелерин өз ара салыштыра отуруп, айыл адамдарынын аң-сезиминде кандай өзгөрүүлөр жүрүп жатканын конкреттүү көрсөтүүгө умтулган прозалык чыгармалар катары баалайт. Автор «Тынымкан» аңгемесинин сюжетин кайталап айтып келип, өйдөкү аңгемелердин темасы менен проблематикасы, мазмуну менен структурасы жагынан бири бирине өтө жакын экенин баамдаган. Мурдакы чакан аңгемелерге салыштырганда бул аңгемелер кыйла дурус чыккан, анча-мынча болсо да алга жылыш жасаган деп белгилейт. Бирок С.Жигитовдун терең ишенимине караганда, бул артыкчылыктар салыштырмалуу, алгачкы кыргыз прозасынын жалпы идеялык-көркөмдүк деңгээлинен кескин көтөрүлүп кете алган эмес, окуялар ортосаар очерктик стиль менен баяндалган, табият, турмуш көрүнүштөрү бүдөмүк сүрөттөлгөн, каармандар болсо автордук мүнөздөөлөр жана сыпаттоолор аркылуу гана көрсөтүлгөн, алардын речтери көбүнчө газеттик жасалма сүйлөмдөрдөн куралган, ушундан улам алардын көркөм элестери күңүрт, жансыз, ишенимсиз чыгып калган, автордук негизги идея табигый түрдө калыпка салынбастан, учурдун саясий ураандарынын жөнөкөй эле иллюстрациясы сыяктуу касиет алып калган [3.82].

20-жылдардагы кыргыз драматургиясы жөнүндө сөз болгондо С.Нааматовдун «Он алтынчы жыл» аттуу пьесасы 1929-30-жылдары сахнага коюлганы айтылат. Жалаң аттары гана калып, тексттери дайын дарексиз жоголгон пьесалардын катарында ушул чыгарма да болушу мүмкүн. Ошондуктан С.Жигитов театр изилдөөчү Н.Львов менен К.Күмүшалиевдин маалыматтарына таянып, «драма түндүк кыргыз чыгарган элдик көтөрүлүштүн айрым орчундуу эпизоддорун сүрөттөйт, пьесасында идеялык мүнөздөгү каталык жиберилген окшобойбу» [11.96] деп болжойт. Айткандай, Улуттук илимдер академиясынын Кол жазмалар фондусунда араб, латын тамгасы менен жазылган «Он алтынчы жыл» аттуу пьесалардын бир нече кол жазмалары сакталып турат. Балким ошолордун бири С.Нааматовго тиешелүү болуп жүрбөсүн... Анткени ушул эле жерде С.Нааматовдун «Толук жеңишке» аттуу төрт көшөгөлүү, эки сүрөттүү пьесасы бар. 1931-жылы жазылган. Текст латын тамгасы менен машинкага терилген, 66 беттен турат. Пьеса бириккен чарба турмушунан алынган окуяларды сүрөттөйт. С.Нааматовдун бул чыгармасы алиге чейин белгисиз бойдон эле, эч бир жерде айтылган эмес.

Жазуучу С.Нааматовдун көркөм адабий чыгармачылыгы жөнүндө ой бөлүшкөн окумуштуулардын дагы бири белгилүү адабиятчы, коомдук

ишмер А.Эркебаев болду. Ал кыргыз адабиятынын 20-30-жылдардагы өнүгүү абалын иликтеген учурда С.Карачев, К.Тыныстановдун катарында С.Нааматовго да орун берген, анын чыгармачылыгын жаңы маалымат, жаңы табылгалар менен толуктаган. Алсак, С.Нааматов 1925-жылдан тартып эле «Эркин-Тоонун» беттеринде кабар, макала, ыр жана прозалык чыгармаларды жарыялап турган. Анын «Какшык» деген рубриканын алдында басылган биринчи аңгемеси («Студент жана анын сүйгөнү» - «Эркин-Тоо», 1926, 23-26-сентябрь) кыргыз жаштарынын, асыресе студенттердин шаардагы турмушуна арналып, алардын жеңил ойлуу жүрүш-турушундагы, шылдыңдап күлүүгө татыктуу жактары сүрөттөлөт да, аңгеме сабак болчу жыйынтыктар менен аяктайт [14.234]. А.Эркебаевдин берген маалыматына караганда «Коммунист» жана «Жаңы маданият жолунда» журналдарынын 1927-1929-жылдардагы санына жарыяланган чыгармаларынын арасында «Орундалбаган тилек», «Капар болуш», «Дасторкондун ээси менен малдын ээси достоштуу» сыяктуу аңгемелери басылган. Автордун пикирине караганда С.Нааматов дайыма «таптык позицияда бекем турган» жазуучу. Буга далил катары «Биздин көркөм адабият жана улут маселеси тапчыл көз караштан», «Ленин тууралуу», «Эркисиз күндөрдө» деген сын макалаларын мисалга тартат. «Жөжөлөр», «Молдо Сасык», «Тынымкан» аңгемелери жөнүндө учкай сөз болот. «Молдо Сасыктын» жанрын тамсил деп аныктоого болор эле», ал эми «Тынымкан» болсо С.Карачевдин «Эрик таңында» чыгармасынын темасын жана окуяларын көп жагынан кайталайт» деген оюн айткан [14.235].

Сатыбалды Нааматов баарыдан мурда эне тили, аны окутуунун методикасы боюнча окуу китептерин жазган, программаларды түзгөн окумуштуу-педагог, методист катары таанымал. Агартуу, билим берүү тармагына чыйыр салган улуу инсандар Э.Арабаев, К.Тыныстанов, А.Шабданов, Б.Данияров сыяктуу атуулдар менен катарлаш иштеп, көп сандаган эмгектерди жараткан, окутуу тармагында, окуу китептери менен программаларында кетирилип жаткан кемчиликтерди көрсөтүп, бир катар макалаларды жазган, өз сунуштарын берген. Бул жөнүндө айтып, жазып келаткан окумуштуулардын бири - Кыргыз Республикасынын билим берүүсүнө эмгек сиңирген кызматкер, педагогика илимдеринин доктору, профессор А.Осмонкулов. Эне тилин окутуунун тарыхын кыйла мезгилден бери изилдеп келаткан окумуштуунун жазганын толугураак берүү жөндүү болчудай: «Башталгыч мектептер үчүн окуу китептерин түзүүчүлөрдүн ичинен С.Нааматовдун атын бөтөнчө белгилеп кетүүгө болот. Анткени ал ушул жылдары окуу китептерин жана методикалык окуу куралдарын түзүү жагынан көп эмгек сиңирип, «Жаш эпкинүүлөр» (1931), «Кичинекей колхозчу» (1932), «Алиппе» (түзөтүлүп экинчи басылышы, 1934), «Сабатсыздык жоюлсун» (Чондор үчүн алиппе, 1932), «Сабаттуу колхозчу» (1934), «Чала сабаттуулар үчүн окуу китеби» (1934), «Окуу китеби. I бөлүм» (1935), «Балдар алиппесинин метод каты» (1934), «Башталгыч мектептер үчүн кыргыз тилинин

метод көрсөтүүсү» (1935) сыяктуу китептердин автору болгон.

С.Наматов тарабынан түзүлгөн алиппе жана окуу китептери саны жагынан гана көп болбостон өз учурунда илимий жана методикалык жагынан талапка ылайык жазылган окуу китептеринен болуп эсептелген. Ал ошол учурда кыргыз тилин окутууга байланыштуу методикалык адабияттарды алгачкылардан болуп жазган жана кыргыз тили боюнча окуу программаларын түзүү ишине да активдүү катышкан» [12.195]. Автордун бул пикирине кошулбай коё албайсын. Анткени С.Нааматовдун окумуштуу-педагог катары ишмердүүлүгү муну ырастайт. Аны 1930-жылдары агартуу ишине чоң салым кошкон, сабатсыздыкты жоюу ишине өтө активдүү катышкан, эне тили, аны окутуунун методикасы боюнча көп сандаган эмгектерди жараткан тилчи-окумуштуу, алгачкы методист десе болот.

Ушул күнгө чейин унутта келаткан С.Нааматовдун өмүрү, чыгармачылыгы жөнүндөгү алгачкы китепче 2002-жылы басылып чыкты. Бул эмгекте С.Нааматовдун кыскача өмүр баяны жазылат, репрессияга туш болушу, окуу китептери, методикалык эмгектери, макалалары жөнүндө сөз болот. Ошондой эле «Эскерүүлөр» деген бөлүмдө С.Нааматовдун кызы – Үмүт апанын, бир тууган иниси – Белектин, айылдаш иниси – Акматалы Карыбековдун, жана да С.Нааматовду жакшы билген замандашы, окумуштуу-педагог Зияш Бектеновдун, акын Абдрасул Токтомушевдин, журналист Шайык Жамансариевдин эскерүүлөрү басылган. Баарыдан да китепче анда берилген «Тиркемелери» менен баалуу десек болот. Анткени автор Өмүркул Өмүрзаков С.Нааматовго тиешелүү материалдарды мүмкүн болушунча терип-тепчип жыйнап, тематикалык топторго бөлүштүрүп берген, архивдик документтердин, сүрөттөрдүн, китептеринин титулдук беттеринин көчүрмөлөрү бар. Байкоого караганда бул китепче С.Нааматов жөнүндөгү чоң бир эмгекке көрүлгөн даярдык, камылга, иштин башталышы сыяктанып кетет.

Ошентип, С.Нааматов жөнүндөгү иликтөөлөрдү жыйынтыктап келгенде, негизинен жалпы маалымат берүү мүнөзүндөгү материалдардан турат, б.а., кыскача өмүр баяны жазылып, эмгектери менен көркөм чыгармаларынын аттары эле аталып, үстүртөн, учкай сөз жүрөт, кең-кесири илимий нуктагы изилдөөлөр жокко эсе. Ошондуктан кыргыз тил илими жана кыргыз адабият таануусу С.Нааматовдун эмгектерине, көркөм чыгармаларына бүгүнкү күндүн көз карашынан талдай карап, чыныгы баасын берүүгө тийиш. Ысмайыл Кадыров жазгандай «белгилүү да, белгисиз да келаткан» Сатыбалды Нааматов мындан ары жалпы журтка белгилүү болуп, эл сыйлай турган, сыймыктана турган инсан катары таанылууга акылуу. Коомчулуктун кыйладан бери сурап келаткан өтүнүчтүлөктөрүнүн бири орундалып Нарын мамлекеттик университетине Сатыбалды Нааматовдун ысмы ыйгарылып отурат. Эми анын артында калтырган мурастары ар тараптуу изилденет, кайрадан басылат,

чыгармалар жыйнагы чыгат, ага арналган ар түрдүү иш-чаралар өткөрүлөт деген үмүттөбүз.

Адабияттар:

1. Бектенов З. Замандаштарым жөнүндө эскерүүлөр. – Бишкек, 1992.
2. Жамансариев Ш. Баян жол. – Бишкек, 2000.
3. Жигитов С. 20-жылдардагы кыргыз адабияты. – Фрунзе, 1984.
4. Жигитов С. Унутулгус инсан // Советтик Кыргызстан, 1989, 25-сентябрь.
5. Жигитов С. Көңүл бурулчу жумуштар // Кыргызстан маданияты, 1988, 19-май.
6. Ишекеев Н. Антология сапатың кандай? // Кыргызстан маданияты, 1989, 20-июль.
7. Кадыров Ы. Алгачкы агартуучулардын ири өкүлү – Сатыбалды Наматов // Назар, 2009, 15-декабрь.
8. Кекиликов Т. Масыраалы Кырбашев // Ленинчил жаш, 1989, 7-февраль.
9. Койчуманов Ж. Ушундай инсанды унутууга болобу // Эркин-Тоо, 2001, 28-март.
10. Койчуманов Ж. Алгачкы агартуучу // Кутбилим, 2006, 20-январь.
11. Койчуманов Ж., Кадыров Ы. «Кыргыз адабиятынын тарыхы» унуткан Сатыбалды Нааматов // Адабий алатоо, 2006, №3 (11), февраль.
12. Осмонкулов А. Кыргызстанда эл агартуу иштеринин жана эне тилин окутуунун тарыхынан. – Фрунзе, 1974.
13. Өмүрзаков Ө. Сатыбалды Наматов – окумуштуу-педагог. – Бишкек, 2002.
14. Эркебаев А. Кыргыз адабиятынын аз изилденген барактары. – Бишкек, 2004.